

Arhivska oznaka:
HR-DAM-1

Naslov:
Trgovište Prelog (arhivski fond, 1744-1849)

Vrijeme nastanka:
1744-1849 g.

Razina:
Fond

Klasifikacija:
A.1.1.6. - Općinska uprava do 1848.

Sadržaj:
Prva serija pod nazivom Knjige protokola trgovišta Prelog (1744. 1791-1842. 1846-1849) prikazuje izvore za za pravnu, agrarnu i društvenu povijest Preloga. Vođene radi pravne sigurnosti na preloškom vlastelinstvu, one kronološki bilježe privatnopravne ugovore poput kupoprodaja, oporuka i zamjena posjeda. Formom prate uzuse kontinentalne Hrvatske, precizno navodeći aktere, seoskog suca (rihtara) i prisežnike kao jamce legitimiteta. Zbog detaljnih topografskih opisa međa i veličine zemljišta, ovi su protokoli nezaobilazno vrelo za povijesnu geografiju i ekonomsku povijest regije. Druga serija pod nazivom Dopisi i evidencije trgovišta Prelog (1820. 1830-1832) obuhvaća zapise o zakupnim odnosima, poljoprivrednom prijevozu i pravnim radnjama na području Preloga s početka 19. stoljeća.

Količina:
1 Mapa

4 List

3 Knjiga

0.19 Dužni metar

Vrsta gradiva:
Protokol trgovišta

Evidencija trgovišta

Dopisi trgovišta

Jezik:
Hrvatski

Latinski

Pismo:
Latinica

Posjednik:
Državni arhiv za Međimurje

Licenca:
Javno dobro

Mjesto (grad/općina):
Prelog (PRELOG)

Oznaka arhiva:
HR-DAM

Povijest:

Prostorni, demografski i gospodarski razvoj Preloga od 15. do sredine 19. stoljeća duboko je determiniran njegovim specifičnim smještajem na dodiru ključnih prometnih pravaca te na strateškim prijelazima preko rijeke Drave. Tijekom kasnog srednjeg vijeka naselje se u sačuvanim vrelima profilira kao autonomno vlastelinsko trgovište, odnosno oppidum. Ova administrativno-pravna kategorija bila je tipična za unutarnju strukturu složenog čakovečkog vlastelinstva koje se nalazilo pod dominacijom istaknutih feudalnih obitelji i magnatskih rodova. Struktura samoga naselja pratila je klasični srednjoeuropski model izduženoga cestovnog trgovišta, u historiografiji prepoznatljivog po formiranju oko široke središnje tržne ulice. Taj je prostor služio kao primarno mjesto robno-novčane razmjene, privlačeći domicilno poljoprivredno stanovništvo, ali i strane tranzitne trgovce.

Visok stupanj vojno-strateške i ekonomske važnosti ovoga dravskog naselja krajem 15. stoljeća reflektira se u zabilježenim boravcima vladara, visokog plemstva i pratećih vojnih postrojbi. Takvi složeni logistički zahvati potvrđuju da je Prelog u tom razdoblju raspolagao razvijenom i stabilnom infrastrukturom sposobnom zadovoljiti potrebe opskrbe i smještaja kraljevskih kontingenata. U administrativnom smislu Prelog je unutar feudalnog poretka uživao specifičan položaj povlaštene zajednice, često kategorizirane kao povlašteno trgovište. Lokalnom građanskom i obrtničkom sloju takav je status jamčio određeni stupanj unutarnje samouprave i osobne slobode u usporedbi s klasičnim, strogo ovisnim kmetovskim posjedima. Temelj njihova pravnog i ekonomskog kontinuiteta činila je obveza periodičkog organiziranja tjednih i godišnjih sajmova koji su predstavljali fiskalnu i komercijalnu jezgru cjelokupnog donjomeđimurskog prostora.

Uključivanjem Međimurja u posjede magnatske obitelji Zrinski u prvoj polovici 16. stoljeća započinje faza intenzivne institucionalne i administrativne konsolidacije Preloga kao obrtničkog i trgovačkog središta regije. Svjesni ekonomske vrijednosti trgovišta, vlastelini su serijom pisanih povlastica, poreznih olakšica te preciznim reguliranjem sajamskih dana poticali razvoj lokalnih cehovskih udruženja. Administrativno-pravni ustroj Preloga u ovom je razdoblju počivao na instituciji trgoviškog suca, u izvorima na latinskom jeziku bilježenog kao iudex, dok je u lokalnoj administrativnoj praksi i narodnom govoru prevladavao germanizam rihtar. Sudac je obnašao dužnost zajedno s vijećem prisežnika, odnosno supovjerenika (iurati cives, mađ. esküdt polgárok), koji su zajedno činili lokalni samoupravni magistrat (magistratus oppidi). Ovaj je magistrat raspolagao autonomnim ovlastima u pogledu rješavanja manjih građanskih i imovinskih sporova, ubiranja lokalnih autonomnih poreza, provođenja tržišnog reda te stroge kontrole mjera, utega i cijena na tržnici. Istodobno, magistrat je funkcionirao kao neposredno izvršno tijelo vlastelinske uprave čije je glavno sjedište bilo u Čakovcu. Unatoč pravno definiranim elementima autonomije i povlaštenom položaju, Prelog je tijekom 16. i 17. stoljeća bio integriran u strukture protuturske obrambene linije. Stalna blizina osmanske granice nametala je lokalnom stanovništvu fortifikacijske obveze, uključujući popravke dravskih prijelaza i utvrda, držanje noćnih straža te obvezna naturalna i novčana davanja namijenjena uzdržavanju vojnih postrojbi.

Slom obitelji Zrinski u drugoj polovici 17. stoljeća te konfiskacija njihovih cjelokupnih posjeda transformirali su administrativnu, pravnu i ekonomsku fizionomiju Preloga. Nakon prekida vlastelinskog kontinuiteta Međimurje prelazi pod neposrednu fiskalnu i administrativnu upravu Carske komore u Beču. Ovo je razdoblje obilježeno stacioniranjem stranih garnizona i stalnih vojnih posada unutar samoga trgovišta. Prisutnost i obvezno uzdržavanje vojnika, uvođenje izvanrednih komorskih poreza te opća pravna i egzistencijalna nesigurnost na samom izmaku 17. stoljeća uzrokovali su prekid trgovačkih tijekova, osipanje obrtničke baze, gospodarsku stagnaciju i privremeno demografsko slabljenje naselja.

Gospodarski zaokret i institucionalna revitalizacija Preloga nastupaju s konsolidacijom prilika početkom 18. stoljeća. S prestankom izravne ratne opasnosti s turske granice, komorska uprava pokreće sustavne korake u smjeru ekonomske obnove i racionalizacije regije. Od tog vremena u sačuvanim crkvenim i fiskalnim popisima bilježi se stalan, stabilan i neprekinut rast broja stanovnika koji će obilježiti čitavo 18. stoljeće.

Ključni čimbenik u upravnom uzdizanju i ekonomskoj preobrazbi Preloga u ovom razdoblju bilo je osnivanje i pozicioniranje naselja kao glavne regionalne distribucijske i skladišne točke za kamenu sol. Budući da je trgovina solju predstavljala jedan od najvažnijih državnih monopola Habsburške Monarhije, uspostava solnog ureda i pripadajućih masivnih skladišta privukla je znatan financijski kapital. To je drastično povećalo intenzitet prometa preko dravskih skela i mostova te pretvorilo Prelog u ključno tranzitno-fiskalno središte ovog dijela Kraljevstva.

U administrativnom pogledu, nakon završetka komorske faze upravljanja, posjed doživljava smjene različitih vlastelinskih obitelji, uključujući razdoblje pod upravom grofova Althan, da bi potkraj 18. stoljeća prešao u vlasništvo bogate i utjecajne magnatske obitelji Festetić. Unutarnji sustav lokalne samouprave zadržao je tradicijske elemente. Autonomni magistrat nastavio je samostalno birati svoje niže službenike i suca, no u fiskalnom, poreznom i višem sudbenom smislu trgovište je ostalo strogo podložno instancama čakovečkog vlastelinstva i županijskim tijelima koja su provodila nadzor nad cijelim prostorom.

Tijekom kasnog 18. i u prvoj polovici 19. stoljeća Prelog se definitivno afirmira kao vodeće manufakturno i protoindustrijsko središte Donjeg Međimurja. Unutar lokalne ekonomije i državnih privrednih planova posebno upravno i gospodarsko mjesto zauzimala je državna svilana, odnosno pogon za preradu i namatanje svilenih čahura. Ovaj pogon predstavljao je rani, visoko organizirani oblik industrijske proizvodnje koji je zapošljavao znatan dio lokalne radne snage. Rad svilanarskog kompleksa nalazio se pod stalnim i rigoroznim nadzorom državnih privrednih inspektora i kraljevskih povjerenika, a njegov se kontinuitet održao sve do revolucionarnih previranja sredinom 19. stoljeća, kada se gasi uslijed promjena u organizaciji rada i tržišta. Prostor Međimurja bio je tijekom ovog razdoblja trajno izložen složenim administrativnim, teritorijalnim i jurisdikcijskim sporovima između hrvatskih staleških institucija (Zagrebačke županije) i ugarske županijske administracije. Prelog je u tom složenom sustavu funkcionirao kao službeno sjedište kotara. Ovom pozicijom naselje je pravno i institucionalno potvrdilo ulogu administrativnog, sudskog i poreznog središta za čitav niz okolnih seoskih općina. Kotarski suci i njihovi zamjenici nadzirali su provođenje kraljevskih rezolucija, ubiranje javnih poreza te unutarnje funkcioniranje i statute lokalnih cehovskih udruženja. Ovi cehovi u Prelogu su obuhvaćali iznimno širok spektar proizvodnih obrtnika – od čizmara, postolara i krojača do kovača, kolara te mlinara koji su koristili hidropotencijal rijeke Drave.

Tradicionalni feudalni administrativni aparat, vlastelinska sudbenost i staleški sustav uprave opstali su u Prelogu sve do prijelomne revolucionarne 1848. godine. Korjenitim zakonskim proglasima i odlukama banske vlasti pod vodstvom bana Josipa Jelačića, kao i općim ustavnim promjenama unutar Habsburške Monarhije, te godine dolazi do formalnog ukidanja kmetstva, feudalnih davanja i dotadašnje izravne ovisnosti trgovišta o čakovečkom vlastelinstvu. Time započinje proces transformacije starog feudalnog oppiduma u modernu upravnu općinu. Nastupa razdvajanje sudbene vlasti od izvršne upravne vlasti te uvođenje centraliziranog, modernijeg i profesionaliziranog sustava državne uprave. Iako su tradicijske cehovske strukture i stari magistratski sustavi pretrpjeli institucionalne udarce pod pritiskom novih građanskih zakona i liberalizacije tržišta, Prelog je u razdoblje modernog građanskog društva nakon 1848. godine ušao s izgrađenom pozicijom središnjeg trgovačkog, prometnog i upravnog središta istočnog dijela Međimurja.

Status dostupnosti:
JAVNO

Napomene:
Opća napomena

Više informacija o djelovanju stvaratelja može se naći u mađarskim arhivskim ustanovama (Županijski arhiv u Zalaegerszegu, Mađarski državni arhiv u Budimpešti), te u srodnim fondovima u Državnom arhivu u Varaždinu i u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu.

Napomena o izlučivanju

Gradivo se ne izlučuje, čuva se trajno.

Napomena o sređenosti
Arhivistički sređeno

Napomena o restauriranju
Neposredno nakon preuzimanja fonda arhivisti su proveli detaljnu stručnu evaluaciju zatečenoga stanja dokumenata. S obzirom na starost i tvarna obilježja građe, utvrđena je nužnost provođenja cjelovitoga i visokostručnog postupka restauracije i konzervacije. Ovaj se zahtjevan proces odvijao u dvama vremenskim razdobljima. Restauracija knjige pod nazivom Protokol 1744.1791 – 1830 službeno je započela 6. kolovoza 2014. godine (KLASA: 612-06/14-35/02, URBROJ: 2109-16-14-01), a uspješno je privedena kraju 20. prosinca 2016. godine (KLASA: 612-06/16-35/042, URBROJ: 565-03/1-16-4). Specijalizirani restauratorsko-konzervatorski poslovi povjereni su stručnjacima Hrvatskoga državnoga arhiva u Zagrebu, čime je spriječeno daljnje propadanje tinte i organskih podloga. Druge dvije knjige, Protokol 1830 – 1842 i Protokol s kazalom 1846 – 1849, restaurirane su u Državnom arhivu u Pazinu. Taj je postupak započeo 12. lipnja 2023. godine, a završen je 16. srpnja 2024. godine (KLASA: 612-03/23-01/01, URBROJ: 2109-65-23-02). Zahvaljujući tim intervencijama, gradivo je danas u izvrsnom fizičkom stanju te je u potpunosti dostupno istraživačima sukladno važećim zakonskim odredbama o arhivskom gradivu i arhivima. Predviđena je i njegova digitalizacija u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom radi integracije i objave u Nacionalnom arhivskom informacijskom sustavu (NAIS).

Napomena o tvarnim značajkama
Nosač zapisa je papir. Dokumenti su pisani rukom, korištena je crna tinta. Gradivo je restaurirano i u dobrom stanju.

Napomena o objavljivanju
Odobrena je objava onoga gradiva čiji sadržaj ne podliježe Općoj uredbi o zaštiti podataka (GDPR), odnosno Zakonu o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka (NN 42/18). Samo za osobnu uporabu i istraživački rad. Reproduciranje zabranjeno. Izrada digitalnih i tiskanih reprodukcija na zahtjev (kopiranje ili skeniranje cjelovitog rada dopušteno je uz pisanu suglasnost autora).

Napomena o distribuciji
Umnožavanje je dozvoljeno sukladno Pravilniku o korištenju arhivskog gradiva i Pravilniku o radu čitaonice Državnog arhiva za Međimurje.

Obavijesno pomagalo
Analitički inventar

Lokacija izvornika
Državni arhiv za Međimurje

Preuzimanje
Fond je preuzet od Državnog arhiva u Varaždinu na temelju Ugovora o razgraničenju nadležnosti i preuzimanju prava i obveza nastalih razgraničenjem koji su sklopili Državni arhiv za Međimurje i Državni arhiv u Varaždinu 4. rujna 2008. godine, KLASA: 612-06/08-01/5, URBROJ: 2186-26-01-08-1.

Vrsta zapisa:
Tekst

Vrsta sadržaja:
Tekstualni dokumenti